

พุทธวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

Buddhist Method in Home School

วณูดา ลลิตธนภัทร

Wayada Lalittanapatr

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอ การนำวิธีการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยมุ่งเน้นให้ผู้จัดการหลักสูตรหรือผู้ปกครองเตรียมสร้างความพร้อมให้ผู้เรียนหรือบุตรหลานของตน จัดการเรียนรู้ตามความถนัดของผู้เรียน และสามารถนำศักยภาพของตนออกมาใช้มุ่งพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เพื่อมีคุณสมบัติเป็นเด็กดี ทั้งการปฏิบัติและการแสดงออกทางด้านกายพฤติกรรม ด้านทักษะทางสังคม ด้านคุณธรรมทางจิตใจ และด้านปัญญาความรู้ ที่มีฐานความคิดมาจากการปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้จากเดิม คือ การเอาตำราเป็นตัวตั้ง มาเป็นการเอาความรู้ในตัวตนเป็นตัวตั้ง กระบวนการดังกล่าวประกอบด้วยหลักการและวิธีการตามแนวไตรสิกขา โดยมีเป้าหมายที่จะช่วยให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัว เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน นำไปสู่การเรียนรู้ในสังคมอย่างมีความสุข

คำสำคัญ: พุทธวิธี; การศึกษาโดยครอบครัว; ไตรสิกขา

Abstract

This article aims to study the application of Buddhist method in conducting home school. The course focuses in allowing project managers or parents to prepare readiness to their learners or children, together with the learning management according to the learner's skills, as well as the ability in using based upon self-potential for the completed human values development. The learners shall be qualified as a good person in both well-practice and proper expression in terms of physical skills, social skills, mental - moral skills and Intelligence. The basic idea is derived from the modification of original learning methods which is self-knowledge-centered instead of text-book-centered. The said process consists of principles and methods based on the threefold training (*sikkha*). The goal of homeschool is to harmonize the process of family teaching management with the learner's nature leading to individual as well as social happiness.

Keywords: Buddhist Method; Home School; threefold training

บทนำ

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือ โฮมสคูล (Home School) ยังคงเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทย แต่แนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับในประเทศต่างๆ ที่พัฒนา สาเหตุที่ผู้ปกครองไม่มั่นใจที่จะส่งบุตรหลานของตนไปโรงเรียนเนื่องมาจากปัญหาสภาพแวดล้อมและความรุนแรงของโรงเรียน ตลอดจนทัศนคติความเชื่อต่อต้านไม่พอใจระบบการศึกษาของรัฐ อีกทั้งความเชื่อส่วนตัวในด้านปรัชญาศาสนาของครอบครัว ปัจจัยดังกล่าวเป็นมูลเหตุทำให้มีเด็กทั่วโลกจำนวนหลายล้านคนเรียนหนังสืออยู่กับบ้าน ถึงแม้ว่าในประเทศไทยจะมีผู้ปกครองกลุ่มหนึ่งปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐ และตัดสินใจใช้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวขึ้นพื้นฐานให้แก่บุตรหลานของตนเป็นทางเลือก โดยมุ่งเน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่ในทางกลับกัน การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะช่วยเหลือให้ผู้ปกครองบรรลุสิ่งที่พวกเขาต้องการได้หรือไม่ หากขาดความเข้าใจที่ถูกต้องทั้งแนวทางและการปฏิบัติทำให้ไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อีกทั้งประเด็นสำคัญคือนำพุทธวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมาใช้อย่างไรที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีและมีความสุขในสังคม ส่งเสริมด้านแรงจูงใจของนักเรียน การเห็นคุณค่าในตนเอง และพฤติกรรมการเรียนรู้ (วชิรพันธ์ ชัยนนธ, 2559)

การจัดการศึกษาทุกรูปแบบในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาทางเลือกอื่นๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สามารถนำไปใช้ในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งในชีวิต (นาฏนภางค์ โพธิ์ไพจิตร, 2559) สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในอดีตก่อนหน้าที่จะมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ จะเห็นว่าการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นการศึกษาหลักที่มีความสำคัญ ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป การศึกษาในระบบโรงเรียนเข้มแข็งขึ้น โรงเรียนจึงได้เข้ามามีบทบาทหลักแทนการศึกษาในบ้านหรือวัด แต่เนื่องจากสมัยปัจจุบันเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้น ท่ามกลางกระแสการปฏิรูประบบการศึกษา การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงย้อนกลับมาเป็นแนวคิดใหม่และเริ่มเป็นที่นิยมแพร่หลายในสังคมไทยอีกครั้งเช่นเดียวกับนานาอารยประเทศ ปัจจุบันแนวนโยบายการศึกษาทางเลือกได้ผ่านการสนับสนุนรับรองให้เป็นการจัดการศึกษาที่ถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขึ้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ.2547 (กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขึ้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547)

โฮมสคูล (Home School) มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Homeschooling ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยแบบคำทางการใช้ว่า “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว” หรืออาจจะใช้การเลียนคำว่า “บ้านเรียน” หมายถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับเด็กซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้าน และมีผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้จัดกิจกรรมการเรียน

4 วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2560)

การสอน (Jane Van Galen & Mary Ann Pitman, 1991) แนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนี้เกิดขึ้นอย่างเด่นชัดในประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ ค.ศ. 1980 (ศรีวรรณ มีคุณ, 2546)

จากการศึกษาของมิลตัน เกเธอร์ ศาสตราจารย์ด้านการศึกษามหาวิทยาลัย Messiah College ในเมืองแกรนแอม รัฐเพนซิลเวเนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่าช่วงต้นๆที่มีการดำเนินการจัดโฮมสคูล แรงจูงใจที่ทำให้ผู้ปกครองเลือกจัดโฮมสคูล ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือกลุ่มคนที่มีความคิดเอียงซ้าย (Countercultural) ที่ปฏิเสธระบบการศึกษาในโรงเรียนว่า เป็นระบบทุนนิยม และเลือกวิธีการเรียนการสอนที่ดูเรียบง่าย เป็นธรรมชาติมากกว่า กับคนอีกกลุ่มที่เคร่งศาสนา (Conservative) มีความเชื่อทางศาสนา ศรัทธาแรงกล้าดังกล่าวเป็นแรงจูงใจให้จัดโฮมสคูลเพื่อถ่ายทอดแนวคิดและศีลธรรมตามแนวศานา นิยมของครอบครัว ส่วนแรงจูงใจหรือเหตุผลอื่นที่เลือกจัดโฮมสคูล ได้แก่เรื่องเวลา และค่าใช้จ่ายที่สูญเสียไปในการไปโรงเรียนว่ามีมูลค่าสูง ปัญหาเรื่องยาเสพติด ความรุนแรง และห่วงว่าลูกอาจจะเจอแรงกดดันในโรงเรียน (Milton Gaither, 2559)

อย่างไรก็ตาม กลุ่มต่อต้านโฮมสคูลในสหรัฐอเมริกาก็มีอยู่เช่นกัน โดยในปีค.ศ. 1992 ได้มีแถลงการณ์จาก National Education Association หรือ สหภาพครู ดังนี้ “หากผู้ปกครองประสงค์จะจัดโฮมสคูล ทางรัฐควรจะมีการดำเนินการภายใต้ข้อกำหนดอย่างเข้มงวดสำหรับผู้ที่มีหน้าที่สอนจะต้องได้รับใบอนุญาต และหลักสูตรที่จะใช้สอนจะต้องได้รับการอนุมัติจากหน่วยงานของรัฐก่อน ทั้งนี้เพื่อให้เป็นการจัดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แก่ผู้เรียน” National Association of Elementary School Principle (NAESP) อีกหน่วยงานหนึ่งของสหรัฐอเมริกา ได้ออกแถลงการณ์ถึงเหตุผลของความไม่เหมาะสมในการจัดโฮมสคูลเช่นกัน ได้แก่ เป็นการปิดกั้นเด็กจากสังคม จำกัดโอกาสที่เด็กจะได้สัมผัสกิจกรรมการเรียนรู้และสื่อการเรียนอย่างกว้างขวาง และอาจดำเนินการสอนโดยครูที่ไม่มีคุณสมบัติเหมาะสม (Christopher J. Klicka, 1998)

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวถูกโจมตีจากผู้เกี่ยวข้องรอบด้าน อาจจะทำให้เกิดปัญหากับเด็กได้เช่นกัน ผู้เขียนเห็นว่าวิธีการที่จะประคับประคองแก้ไขปัญหานี้ทำได้โดยการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2553) มาใช้ในกระบวนการเพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้ที่ดี ปัจจัยหลายประการจะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมีคุณภาพทุกขั้นตอน โดยเฉพาะวิธีการสอน กระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในอันได้แก่ สภาพแวดล้อม หลักสูตร ผู้จัดการ และตัวผู้เรียนเพื่อนำไปสู่ “พุทธวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว” เพื่อการเรียนรู้และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในที่นี้ หมายถึง การศึกษาขั้นพื้นฐานที่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนเองทั้งหมด หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ต้นจนจบปี หลายท่านอาจจะไม่เข้าใจ ผู้เขียนขอสรุปและยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจความหมายของการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะในปัจจุบัน (สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2558) มีมิติที่สำคัญดังนี้

1. การศึกษาเฉพาะทาง เช่น กีฬา นาฏศิลป์ ปรัชญาธรรม และมีโรงเรียนในระบบที่จัดการศึกษาแบบเฉพาะทางมีจุดเน้นพิเศษ เช่น โรงเรียนเตรียมทหาร โรงเรียนกีฬา โรงเรียนพระปริยัติธรรม วิทยาลัยนาฏศิลป์

2. การศึกษาที่มีแนวคิดปรัชญา จุดมุ่งหมายต่างไปจากการศึกษาในระบบส่วนใหญ่ในด้านสาระการเรียนรู้ มีทั้งโรงเรียนในระบบและนอกระบบ

2.1 โรงเรียนกลุ่มนี้ที่จัดตั้งจดทะเบียนเป็นโรงเรียนในระบบ เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนสัตยาไส

2.2 การศึกษานอกระบบหรือตามอัธยาศัยที่อาจมีความยืดหยุ่นหลากหลายมากขึ้น จัดการเรียนรู้ตามวิถีธรรมชาติ วิถีศาสนาธรรม ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้สายตาศรัญภูมิปัญญา ศูนย์การเรียนรู้การศึกษาโดยครอบครัว ผู้เรียนไม่ประสงค์ที่จะเรียนในระบบการศึกษาปกติ เช่น การศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive) การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) และการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเดี่ยว (โฮมสคูล)

3. ผู้เรียนมีความแตกต่างทางศักยภาพ ฐานะความเป็นอยู่ ภูมิสำเนา เช่น การศึกษาเด็กที่มีความสามารถพิเศษ เด็กพิการ หรือเด็กผู้ด้อยโอกาส เด็กในพื้นที่ทุรกันดาร เด็กไร้สัญชาติ เป็นต้น

ปัจจุบันในประเทศไทยมีการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวที่ถูกต้องตามกฎหมาย และมีเด็กบ้านเรียนที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยม ในปีการศึกษา 2558 รูปแบบนี้อยู่ถึงหกร้อยกว่าคน ซึ่งมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นมากเมื่อเทียบกับในปีการศึกษา 2557 ซึ่งมีผู้เรียนทั้งสิ้น 397 คน แนวทางส่วนใหญ่คือผู้ปกครองจะไม่ส่งบุตรหลานไปโรงเรียน โดยจัดทำแผนการศึกษาหรือหลักสูตรเฉพาะของตนไว้อย่างกว้างๆ สามารถมีแนวทางการสอนและเนื้อหาหลากหลาย และแผนการศึกษาจะต้องผ่านความเห็นชอบจากหน่วยงานของรัฐภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการทำหน้าที่อนุมัติแผน สนับสนุน ตรวจสอบ และจัดประเมินผล เป็นการศึกษาทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอุดมการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทุกครอบครัว

มีพื้นฐานความเชื่อที่คล้ายคลึงกันคือ บุตรธิดาของตนต้องเรียนรู้อย่างมีความสุข (วราภรณ์ อนรรธรัตน์, 2555)

แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการสร้างผลงานที่ดีด้านการศึกษา แต่อุปสรรคปัญหายังคงเกิดขึ้นควบคู่กัน ดังเช่นกลไกในการทำงานของระบบการศึกษาโดยรวม ยังคงเน้นการศึกษาในระบบโรงเรียน ดังนั้นเมื่อเด็กจบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วมีความต้องการกลับเข้าในระบบการศึกษาภาคปกติ ก็จะสามารถสอบแข่งขันเพื่อเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยที่มีการแข่งขันกันสูงได้ เพราะว่าการศึกษาในระบบยังคงเน้นการจดจำ เด็กส่วนใหญ่จะเข้ากวติวิชาเพื่อให้ได้ชุดวิชาสำหรับคำตอบในการสอบ แต่ไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่เมื่อผ่านพ้นไป สารวิชาพื้นฐานที่ท่องจำมาก็จะจำไม่ได้ เพราะไม่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม อีกทั้งยังเป็นการเพาะบ่มเชื้อกิเลส ความเห็นแก่ตัว ทำให้เกิดความเครียด เป็นรากเหง้าแห่งความทุกข์อย่างแสนสาหัส

ปัญหาหรือมูลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ภูมิหลังและปรัชญาความเชื่อของผู้ปกครองหรือบิดามารดา เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้ผู้ปกครองปฏิเสธโรงเรียนปกติและหันมาเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ศึกษาแรงจูงใจของผู้ปกครองที่มีผลต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ 3 สาเหตุใหญ่ คือ (Institute of Education Scienced, 2008)

1. เพื่อจัดสอนศาสนาและศีลธรรม (To provide Religious and Moral Instruction) ประมาณ 35% ของผู้ปกครองบ้านเรียนโฮมสคูลในอเมริกามีแรงจูงใจหรือเป้าหมายแน่วแน่มเพื่ออบรมสั่งสอนและปลูกฝังศีลธรรม ตามหลักความเชื่อทางศาสนาคริสต์ียน มีความต้องการหลักเพื่อแยกเด็กออกจากสังคมทั่วไป การจัดการกระบวนการเรียนรู้ไม่ได้พิถีพิถันในหลักสูตรมาก แต่เน้นการเรียนแบบพิเศษจำเพาะให้เอื้อต่อความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาของครอบครัว

2. ความกังวลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน (Concern about the school environment) 21% ของผู้ปกครองที่ตัดสินใจทำโฮมสคูล กังวลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่มีโอกาสเสี่ยงในเรื่อง ความปลอดภัย ยาเสพติด หรือปัญหาแรงกดดันเชิงลบจากโรงเรียน

3. ความไม่พอใจกับการเรียนการสอนทางวิชาการในโรงเรียน (Dissatisfaction with academic instruction) ผู้ปกครองกลุ่มนี้มีจำนวนประมาณ 17% มีความคิดขัดแย้งกับวิธีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนที่เน้นวิชาการ ผู้ปกครองกลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มที่จะจัดสรร

หลักสูตร เน้นสาระเพื่อความถนัดและความสนใจของเด็ก หรือการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

ส่วนสาเหตุอื่นๆก็เนื่องจากเพื่อให้ยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการของครอบครัว เช่นเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ หรือเจ็บป่วยเรื้อรังมาเป็นเวลานาน เด็กของมิชชันนารี ครอบครัวทหาร หรือครอบครัวที่ต้องย้ายถิ่นฐานบ่อยๆ

สำหรับในประเทศไทย มีงานวิจัยสนับสนุนพบว่า มีหลายเหตุผลประกอบกัน ที่เป็นสาเหตุสำคัญในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (รุจณี เอ่งฉ้วน, 2557) ได้แก่

- 1) กระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน
- 2) ต้องการปลูกฝังนิสัยรักการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 3) มีความเชื่อมั่นว่าการจัดการศึกษาให้บุตรตนเองที่มีพื้นฐานมาจากความรักจะช่วยให้ผู้เรียนได้พบรูปแบบการเรียนรู้ของตนเองที่ดีที่สุด และจะเป็นคนดีของสังคม
- 4) ประสบการณ์ที่ผู้ปกครองได้รับทำให้เกิดอิสระทางความคิดและแรงบันดาลใจในการจัดการศึกษาที่แตกต่าง

ประกอบกับเกิดความล้มเหลวในโครงสร้างระบบการศึกษาของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการขาดแคลนครู ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตกต่ำ และปัญหาความรุนแรงที่มีความเสี่ยงกับเด็กและเยาวชน เช่น ยาเสพติด การพกพาอาวุธ และการทำร้ายร่างกายในโรงเรียน ล้วนแต่เป็นปัจจัยทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้รับความสนใจเป็นที่แพร่หลายมากขึ้น

กระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัววิถีพุทธ

วิถีพุทธ คือ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยที่ได้รับอิทธิพลจากการขัดเกลาทั้ง ทางกายและทางจิตใจ ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ได้รับการสืบทอดมายาวนาน และฝังตัวตนอยู่ในความเป็นชาติไทย การสืบสานวัฒนธรรมไทยจากอดีตมาสู่ปัจจุบัน ก็อิงอาศัยกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาเป็นส่วนประกอบ การเรียนรู้ในเรื่ององค์ความรู้ ทักษะและคุณธรรมถูกถ่ายทอดผ่านวิถีวัฒนธรรมประเพณี สิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์กับชีวิตและควรสอนเด็ก ความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจในการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข ขัปฏิบัติคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะช่วยจรรโลงค้ำจุน เตือนสติให้พุทธศาสนิกชน หมั่นทำความดี ละเว้นความชั่วและทำจิตใจให้สงบ โดยหลักเบญจศีลเป็นส่วนเบื้องต้นของชีวิตประจำวัน เมื่ออินทรีย์แก่กล้าหรือความประพฤติทางกายเหมาะสม ก็เริ่มสู่ สมาธิด้านจิตใจ และได้ความรู้เชิงปัญญา เป็นลำดับสุดท้าย แนวทางการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

1. จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม
2. ยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกคน เช่น ผู้บริหารหลักสูตร ผู้จัดการการศึกษา หรือผู้ปกครอง ต้องเข้าใจธรรมชาติและศักยภาพของผู้เรียนว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ดังนั้น
3. เน้นความสำคัญของการพัฒนาทั้งสี่ด้าน
4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ในตัวตนทั้งสี่ด้าน

หลักการและวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัววิถีพุทธตามแนวไตรสิกขา

การจัดการศึกษาโดยครอบครัววิถีพุทธ หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม หลักการของการศึกษามีอยู่สามประการ เรียกว่า ไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็น กระบวนการศึกษาที่สามารถพัฒนาชีวิตได้อย่างครบวงจร คือ สามารถพัฒนา ศักยภาพทางกาย ทักษะทางสังคม จิตใจคุณธรรม และปัญญาความรู้ไปพร้อมๆ กัน และยังเป็น กระบวนการศึกษาที่ใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม

เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เข้าใจในองค์ความรู้ต่างๆ ที่จะกล่าวต่อไปเป็นไตรสิกขาใน ความหมายและแนวทางปฏิบัติทางโลก หรือในขอบเขตของการดำรงชีวิตแบบคนปกติสามัญชน ในที่นี้ไตรสิกขา ประกอบด้วย เครื่องมือ 3 ประเภทคือ

1. ศีล คือ เครื่องมือในการควบคุมหรือรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย ไม่ให้ล่วงละเมิดศีล โดยเฉพาะศีลห้าที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ หรือนิจศีล การควบคุมกายและ วาจานั้นสามารถทำได้ทุกที่ ทุกเวลา ทุกโอกาส และถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ บางท่านยังเข้าใจว่าศีลพร้อมเพื่อการสมาทานรับศีลในขณะที่อยู่ต่อหน้าพระสงฆ์ แต่ที่จริงศีล คือความดีถึงพร้อมทางพฤติกรรมกายและวาจา ซึ่งผู้เกี่ยวข้องทุกคนจำเป็นต้องมีศีลอย่างน้อยศีลห้า อยู่ในองค์ประกอบเพื่อเป็นมาตรฐานในการกำหนดกรอบที่พึงงามของชีวิต

2. สมาธิ เป็นเครื่องมือในการควบคุมอารมณ์ เพื่อการปฏิบัติการทำงาน หรือการปฏิบัติทางธรรม ดังนั้นในการศึกษาเล่าเรียน สมาธิดี ถือเป็นการเริ่มต้นการเรียนรู้ที่ดี สิ่งแวดล้อมที่ดี จะช่วยส่งเสริมให้เกิดสมาธิดีขึ้น และคุณภาพชีวิตที่ดี หมายถึงสิ่งแวดล้อมดี หลักธรรมที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ สัปปายะ 7 (แปลว่า สบาย) ความสบายกายสบายใจ ประกอบด้วย ประโยชน์ปัจจุบันทั้งสี่ด้าน อันได้แก่สุขภาพร่างกาย เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์อันดีต่อครอบครัวและวงศ์ตระกูลด้วย

3. ปัญญา หมายถึง เครื่องมือในการกำกับความคิด ความรู้ภายใน เป็นบ่อเกิดแห่งความเข้าใจ ความรู้จักคิดพิจารณา นำไปสู่การตัดสินใจและการแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้

พัฒนาปัญญาจะต้องสร้างเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ สร้างสมดุล ทั้งกายภาวนา (ความสัมพันธ์ทักษะทางสังคม) ศิลภาวนา(พฤติกรรม) จิตใจ (คุณธรรม) ปัญญาภาวนา (ปัญญาความรู้)

ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตัวเองให้ได้ โดยอาศัยปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน ซึ่งศีล สามารถขัดเกลาพฤติกรรมที่เกิดการกระทำจากอิทธิพลของตัณหาหรือกิเลสซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์ได้ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง สอน ผู้เรียน เนื้อหาหลักสูตร การจัดบรรยากาศที่ดี แวดล้อมด้วยกาลยาณมิตร 7 (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ ปยุตโต, 2553) สอดแทรกการรักษาศีล 5 ให้มีพฤติกรรม “ละบาปมันทำความดี” ผ่านออกมาเป็นบุคลิกภายนอก ยิ้มง่าย ใจดีสวย กราบงาม ประหยัด อุดม ขยัน อดทน เมตตา เสียสละ และมีนิสัยใฝ่รู้ ไม่ละความพยายาม

พุทธวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือ การนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการระบบการศึกษาภาคครอบครัว โดยภารกิจสำคัญคือ การฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ให้มีทัศนคติต่อการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักพุทธธรรม ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะของสิ่งทั้งหลาย หลักการทั่วไปอันได้แก่ เนื้อหาเรื่องที่สอน ตัวผู้เรียน ตัวการสอน สื่การสอน วิธีการสอนแบบต่างๆ กลวิธีและอุปายประกอบการสอน

นอกจากนั้น พุทธวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เป็นการสอนเด็กในครอบครัวให้เห็นถึงความจำเป็นของชีวิตเพื่อให้สามารถจัดการสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อพัฒนาปัญญาให้เกิดประโยชน์ คือความมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข สงบ ประสบความสำเร็จ กระบวนการพัฒนามุ่งให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีแกนหลัก หรือเป้าหมายในการพัฒนาสี่ด้านได้แก่

1. พัฒนาการทางกาย มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและมีความรู้ความเข้าใจในความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. พัฒนาการทางสังคม มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข
3. พัฒนาการทางอารมณ์ หรือจิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรม
4. พัฒนาการทางปัญญา มีสติปัญญาความรู้

สรุป

กระบวนการเรียนรู้สำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีหลักการพื้นฐานคือ ผู้ปกครองต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร เป้าหมายของการศึกษาเปลี่ยนไปจากเดิมคือ มุ่งวิชาการเป็นหลัก มาเป็นมุ่งรู้จักตนเองเป็นหลัก ภายใต้บริบทการเรียนรู้ทั้งสี่ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ เพื่อปฏิบัติ เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น และเพื่อชีวิต พุทธวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อ

10 วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2560)

การเรียนรู้ในสังคมอย่างมีความสุข จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การเรียนรู้จึงมุ่งเน้นให้เกิดพฤติกรรมที่มีเป้าหมายในเรื่องของชีวิต สามารถช่วยเหลือและดูแลตัวเองได้ซึ่งรวมถึง ผ่านกระบวนการตามแนวไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลเป็นเครื่องมือตัวแรกทำหน้าที่กรองของเสียออกไปจากร่างกาย หรือขัดเกลาให้มีวินัยในการดำเนินชีวิตที่ดีงามต่อตัวเองและผู้อื่น สมาธิ เป็นเครื่องมือตัวที่สองช่วยให้จิตใจมีความมุ่งมั่นเข้มแข็งอย่างมีคุณภาพ และปัญญา เป็นเครื่องมือตัวสุดท้ายที่จะปรับปรุงพัฒนาให้ได้ความรู้ที่ถูกต้อง คิดหาเหตุผล มีศักยภาพในการคิดและ แก้ปัญหาและเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม รู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลง และอยู่ร่วมกันสังคมได้อย่างมีความสุข และมีคุณภาพ สามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง: References

- กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547. (2547). *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 121 ตอนที่ 56 ก หน้า 16 – 18), 2 กันยายน.
- Ministerial directive on the right to a basic education by the family, B.E2547 (2004). *Government Gazette* Vol. 121 56. pp16-18), September 2.
- นางนันทา โพธิ์ไพจิตร. (2560). ปัจจัยเชิงพุทธจิตวิทยาที่มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งในการฟื้นฟูพลังของวัยรุ่นในกรุงเทพมหานคร. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5 (1), 253-263.
- Phophichit. N. (2017). Buddhist Psychological Factors Related to Resilience of Adolescents in Bangkok. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (1), 253-263.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- Phra Phrahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2010). *Buddhist Dictionary (Word)*. (15th ed.). Bangkok: Sahathammika.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตฺโต). (2549). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- Phra Phrahmagunabhorn (P.A. Payutto). *Buddha-Dhamma*. (11th ed.). Bangkok: Sahathammika.

- ยุทธชัย เฉลิชัย และคณะ. (2547). *สภาพการณ์และฐานข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- Chaloemchai, Y. et al. (2004). *Condition and management of databases, a study by the family in Society, Thailand*. The Secretary of the Council of Education and the Ministry of education.
- วชิรพันธ์ ชัยนนธ์. (2559). ปัจจัยพระระดับที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 4 (2), 279-294.
- Chainontee, W. (2016). The Multilevel Factors Influencing Wellness of the Secondary School Students under Office of Basic Education Commission in the Bangkok Metropolitan Area. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (2), 279-294.
- วรารณ อนุวรรตน์. (2555). อุดมการณ์และกระบวนการจัดการศึกษาโดยครอบครัวใน จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 14 (1), 63-78.
- Anuwararat, W. (2012). The Ideology and Process of Home School Management in Chiangmai Province. *Journal of Education Naresuan University*, 14 (1), 63-78.
- ศรียรรณ มีคุณ. (2546). การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย *วารสารศึกษาศาสตร์*, 14 (2), 11-20.
- Meekun, S. (2003). Home School in Thai Society. *Journal of Education*, , 14 (2), 11-20.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). *แนวทางการดำเนินงานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย.
- The Office of the Basic Education and the Ministry of Education (2015). *A basic study of family Management*. Bangkok: Thailand letter printing.
- Christopher J. Klicka, (1998). *The Right to Home School : A Guide to the Law on Parent's Right in Education*. North Carolina: Carolina Academic Press.
- Institute of Education Scienced. (2008). 1.5 Million Homeschooled students in the United States in 2007. *Issue Brief*.

12 วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2560)

Jane Van Galen & Mary Ann Pitman. (1991). *Home Schooling : Political, Historical, and Pedagogical Perspectives (Social & Policy Issues in Education)*. U.S.A : Praege.

Milton Gaither. (2009). “Home Schooling Goes Mainstream”, (Education next, 2009, <http://educationnext.org/home-schooling-goes-mainstream/> [Retrieved 16 January 2016].

